

Яремчук О.С., аспірант спеціальності 051 Економіка
Науковий керівник: Вагонова О.Г., д.е.н., професор кафедри прикладної економіки,
підприємництва та публічного управління
(Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна)

ЕКОНОМІЧНІ РЕГУЛЯТОРИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

Вода життєво важлива для економічного зростання і розвитку, а передусім - для виживання суходільних і водних екосистем. Уже сьогодні 700 мільйонів людей, які живуть в 43 країнах світу, страждають від постійного дефіциту води, а понад 900 мільйонів осіб не мають доступу до джерел чистої, питної води [1]. Загрозою для усього людства вважається виснаження і погіршення якості водних ресурсів - джерела питної води і основи життєдіяльності на планеті. Водні ресурси зазнають зміни фізичних, хімічних і біологічних властивостей у зв'язку зі скиданням у водойми рідких, твердих і газоподібних речовин, які роблять воду небезпечною для використання, наносячи збиток народному господарству, здоров'ю й безпеці населення. Вчені вважають, що через 10 років половина населення Землі буде потерпати від нестачі питної води. Для України цей час може настати значно раніше, а для жителів 1228 міст, населених пунктів України, які користуються привозною водою, він вже настав [2]. Основними джерелами забруднення й засмічення водойм є недостатньо очищені стічні води промислових і комунальних підприємств, великих тваринницьких комплексів, відходи виробництва при розробці рудних копалин; води шахт, рудників, обробці й сплаві лісоматеріалів; скидання водного й залізничного транспорту; відходи первинної обробки льону, пестициди й т.д. Забруднюючі речовини, потрапляючи в природні водойми, приводять до якісних змін води, які в основному проявляються в зміні фізичних властивостей води, зокрема, поява неприємних запахів, присмаків і т.д.); у зміні хімічного складу води, зокрема, появу в ній шкідливих речовин, у наявності плаваючих речовин на поверхні води й відкладанні їх на дні водойм [3].

До проблем, що існували раніше додалися виклики та загрози сьогодення. За даними Держекоінспекції України, військові дії, які ведуться на території України, завдали збитків на суму понад 55 млрд гривень внаслідок техногенного забруднення, засмічення вод та самовільного користування водними ресурсами. Вплив війни на водні ресурси проникає в усі сектори економіки та вже давно перетнув національні кордони. Водозабір в Україні скоротився, а скиди забруднених зворотних вод зросли. Виникла значна диспропорція в розвитку водопровідних та каналізаційних мереж. Повномасштабне вторгнення та військові дії додатково принесли значний негативний вплив та суттєво погіршили ситуацію. Особливо в найбільш уразливих регіонах. Окрім прямого впливу на якість води, експерти звертають увагу на ситуацію з водоймами. Внаслідок військових дій та спричинених ними техногенних забруднень, руйнування мостів, дамб та берегової лінії, отруєння нафтопродуктами та важкими металами, багато невеликих річок та ставків України зазнали патологічного впливу на біорізноманіття. У водоймах гине риба, порушується життєвий та міграційний цикли водних птахів, водойма втрачає здатність до самоочищення та природного відновлення [4].

Актуальність вказаної проблеми обумовлена розвитком євроінтеграційних процесів, зближенням підходів до екологічних питань, зокрема до збереження довкілля, орієнтацією на ощадливе використання природних ресурсів, включаючи водні. Наразі очищення промислових стічних вод та використання замкнутого циклу використання води потребує особливої уваги науковців, дослідників, підприємців та органів влади.

Держава на законодавчому рівні вирішує ці проблеми, але вони все частіше і частіше нагадують про себе, спонукаючи вчених замислюватись, аналізувати та впроваджувати в життя сучасні технології та методи збереження навколишнього середовища.

Еколого-економічними дослідженнями займалися відомі українські та закордонні науковці Барякін В.Н., Буркінський В.В., Степанов В.М., Харичков С.К., Веклич О.А., Антонюк О.М., Бистряков І.А., Пістунов І.М., Долішній М.І., Кравців В.С., Недіна І.В., Закорчевна Н.Б., Лацко Р.Н. Широкий спектр досліджень виконали вчені ДНВП «Геоінформ України» (м. Київ, Україна) та ДГП «Геопрогноз» Л. Галицький, О. Бент, М. Бочай, А. Федорчук, Ф. Польской, Ф. Пилипчук, та інші [5].

У ролі економічних регуляторів зі збереження довкілля виступають екологічні платежі. Екологічний платіж – це кошти, сплачені до місцевих або до загальнодержавного бюджету, обсяг яких залежить від кількості використаних природних ресурсів та характеру шкоди, заподіяної природному середовищу.

Відповідно до визначення, екологічні платежі поділяють на дві групи: платежі за використання природних ресурсів; платежі за забруднення природного середовища.

Згідно з Податковим кодексом України (ПКУ) [6] платежі за використання природних ресурсів представлені наступними видами: 1) рентна плата за користування надрами; 2) земельний податок; 3) рентна плата за спеціальне використання води; 4) рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів.

Платежі за забруднення природного середовища представлені екологічним податком, що має ряд складових: 1) податок за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення; 2) податок за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти; 3) податок за розміщення відходів (крім розміщення окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини); 4) податок на утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені); 5) податок на тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк [6]. Отже, щодо водних ресурсів серед платежів за використання природних ресурсів законодавцем передбачено рентну плату за спеціальне використання води, а серед платежів за забруднення - податок за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти Але тільки частина цих надходжень формує фонди охорони навколишнього природного середовища.

Зокрема у ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [7], передбачено, що фонди охорони навколишнього природного середовища, включаючи водні ресурси складаються з:

- а) частини екологічного податку згідно із законом;
- б) частини грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності, згідно з чинним законодавством;
- в) цільових та інших добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян.

Перелік посилань

1. Глобальні проблеми світу. Атлас / Міжнародний банк реконструкції та розвитку. К. : ДНВП «Картографія», 2009. 144 с.
2. Шевчук В. Я. Екологічна безпека України. *Безпека життєдіяльності*. 2003. № 3. С. 10–24.
3. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології: Підручник. К.: Либідь, 2004. 408с.
4. Як війна вплинула на водні ресурси України. TEXTY.ORG.UA : веб-сайт. URL:

<https://texty.org.ua/fragments/109098/yak-vijna-vplynula-na-vodni-resursy-ukrayiny/> (дата звернення 08.11.2023)

5. Яремчук І. О. Шляхи вдосконалення екологічної складової податкового законодавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2017. Вип. 23(1). С. 126–129.

6. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393- VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. Ст. 536: станом на 10 серпня 2023 р. URL: <https://tax.gov.ua/nk/> (дата звернення: 07.11.2023).

7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 26.06.1991, № 1268-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991, № 41, ст.547: станом на 3 листопада 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 07.11.2023).